

Jag bodde vid en bygata. 1937-1949

(Från Åby Västergård till Granliden)

Vi börjar på torget i Ödeshög och följer sedan gamla "Riksettan" mot Mjölby, förbi Backasand och vid Åby Västergård svänger vi in mot höger. Tidpunkten är året 1947. Jag är 10 år gammal och betraktar människorna runt omkring mig, just detta år. Således får de flesta namn en siffra bakom sig som betyder åldern för denna person, året 1947. Händelser kan naturligtvis handla både om före och efter detta årtal.

Alldeles ute vid "Riksettan" låg en lastbrygga för mjölkflaskor. Här satt vi barn med papper och penna och antecknade numren på förbipasserande bilar. Numren började alltid med en bokstav som berättade från vilket län bilen kom. Östergötland hade bokstaven E. Här börjar min bygata i riktning söderut. Efter ungefär 30 meter är vi framme vid gårdsplanen till herrgården Åby Västergård. Här stod ofta en Opel Kapitän parkerad, som tillhörde patronen Gösta Orrenius. Han var herrgårdens ägare, men brukade också Alvastra kungsgård som arrendator och tittade ofta till herrgården. Den som dagligen hade befälet var annars rättaren Haldor Svensson (45), en mycket vänlig, snäll och rättskaffens person. Hans fru hette Berta (43). Barnen var Hans (10), som var min skolkamrat och hans syster Anna-Karin (7). Rättarfamiljen bodde i delar av herrgårdshuset. Detta hus hade ett rum som var unikt. Det var ett kontorsrum med skrivbord, vägtelefon och en väl förankrad cigarrdoft i tapeterna. Runt herrgårdsbyggnaden låg stallar för hästar och kor, hus för grisar och höns. Till detta kommer byggnader för vagnar, slädar och maskiner, lador för hö och spannmål. Nere vid ån låg ett bränneri för framställning av sprit och som var i drift varje vinter. En speciell byggnad var ett garage. Här var hemvisten för en dieseldriven traktor av märket Bolinder Munktell. Det var en stor tung maskin med stora stålhjul. Traktorn hade stått stilla i många år då andra världskriget rasade ute i Europa och dieselolja var en bristvara. Hästar drog plogar och maskiner. Kriget ute i Europa slutade 1945 och därefter började en sakta mekanisering av jordbruket och avflyttning från landsbygden. Ytterligare en byggnad måste nämnas innan vi lämnar centrala delen av herrgården, nämligen, "nya staten". Statarsystemet låg några år bakåt i tiden och arbetarna på gården var nu helt enkelt anställda lantarbetare. I början på 40-talet lät patron bygga ett modernt bostadshus för sina anställda att hyra. Det var ett hus med fyra lägenheter i två våningar och kallades för "nya staten", och låg där ladugårdsplan övergick till bygata i riktning söderut.

Nu hälsar vi på hos hyresgästerna. På gaveln på nedre botten mot norr bodde Ivar Johansson (43) med hustrun Ingeborg (31) men kallades Bojan. Ivar var litet reserverad i sin framtoning men Bojan var alltid glad. Ivar var "förste man" vilket innebar att han med sitt hästpar plöjde första fåran, Därefter följde andre och tredje man. Ivar hade varit gift förut och därför bodde Arnold (16) och Siv (14) från första äktenskapet också här. Ivars och Bojans dotter hette Birgitta (8)

Vi förflyttar oss nu en våning upp till familjen Fröjd. Mannen Erik (36) var "andre" man i plöjarligan. Han hade nära till skratt och hade litet temperament.

Fruen Elsa (35) kom från Stockholmsområdet och pratade därför ett "finare" språk. Hon bakade de godaste bullarna. Hon hade sonen Leif (8) med sig från Stockholm. Parets gemensamma son hette Kennet (5).

Dags att förflytta oss tvärs över farstun, på övre våningen till södra gaveln. Här bodde "tredje mannen i plöjarligan. Han hette Tage Konradsson (38) Han var en lugn och saktmodig person. Han hade emellertid ett par fjädrar i hatten. På vintern när bränneriet var igång skötte han ångpannan och dessutom var det han som kunde köra den tidigare nämnda traktorn. Hustrun Thyra var snäll och torr. Ende sonen hette Stig (11).

Vi flyttar oss nu nedför trappan till första våningen igen. Här på södra gaveln bodde familjen Sten Håkansson (41) fram till 1946. Därefter flyttade familjen fram till centrala Ödeshög men Sten arbetade fortfarande kvar på herrgården. Sten var min morbror, hjälte och förebild. Under krigsåren var han ofta inkallad till det militära för att försvara landets gränser. Först var han uppe i Värmlandsskogarna och senare ända uppe vid Torne älv.

Sten hade hand om ladugården med alla korna och kalvarna. Hans fru hette Emmy (36) och hon var ju min snälla moster. Barnen var (Kerstin (16), Ulla (14), Lars (12) , Britt-Louise (7) och till sist Sten-Göran (3).

Vi lämnar nu de centrala delarna av herrgården och ger oss ut på bygatan. På den högra sidan låg stora fält där potatis och spannmålsprodukter odlades. Vänder vi blicken till vänster ser vi en mindre åker som sluttar ner mot Åby-ån. På andra sidan ån, åkrar och gårdar och längst uppe vid horisonten ser vi Stora Åby kyrka och det stora skolhuset med många fönster. Här tillbringade jag mina första skolår, från klass 1 till klass 6 . Mina lärare var Dinah Strand (55), Sonja Helen/Johansson (42) och kantor Helge Möller. (45) Under dessa år, från 1944 till 1950, var följande, mina klasskamrater.

Gösta Engholm, Färgestad. Bertil Rehn, Annelund. Hans Svensson, Åby Västergård. Sven Evert Karlsson, Lunden. Karl Erik Johansson, Åby Västergård. **Inge Håkansson**, Björknäs, Åby Västergård. Leif Karlsson, Åby Västergård. Rudolf Fransson, Göleryd. Sixten Pettersson, Höghult. Gösta Vadsten, Böneryd. Inger Ek, Karlsfors. Margit Ek, Granudden. Lilian Brax, Åby Fyrbondegård. Ulla Britt Bengtsson, Stora Renemo. Kerstin Karlsson, Höghult. Matti Rissnanen, Finland. Han var ensamkommande flyktingbarn, som fick några år i trygghet undan kriget.

Vi är nu tillbaka på bygatan. Till vänster ser vi ett väldigt stort trä , en oxel. Snart ser vi ett hus på vänstra sidan. Det är ”gamla staten” med en gavellägenhet mot norr och en mot söder. I den mot norr bodde Anna (59) och Albert Johansson (66) . Albert hade arbetat på herrgården i många år. Han var en pigg, låghalt och struttig gubbe med glimten i ögat. Anna personifierade snålheten och knappheten och bar alltid mössa på sig både ute och inne. Paret hade tre barn Erik (39) , Holger (37) och Sten (född 1916). Erik och Holger flyttade i unga år till Stockholm och kom nog aldrig tillbaka. Stens öde blev litet mer tragiskt, då han i 20 års-åldern hängde sig, inte långt från ”gamla staten”. Paret flyttade så småningom fram till en flygelbyggnad. Albert blev 92 år.

Tillbaka till ”gamla staten”. Här bodde några år på 40-talet Kalle-Ville (35) (Karl Karlsson) med sin fru Margot (35) och deras barn. Margot kom ofta ner till min mor under långa vinterkvällar. De satt vid skenet av ett stearinljus och stickade sockar. Kalle var inkallad till det militära. Barnen var Erik (12), Leif (10), Veine (7), Key (4), Maj, Conny född 1949 , Stella född 1952. En spännande händelse från den här tiden var , att en dag kom en kvinna som Margot kände till , cyklandes från Alvastra. Hon var judinna och hette Margit och hade hals överhuvud flytt från Oslo när tyskarna ryckte in där. Nu hade hon fått en tillfällig tillflyktsort i Alvastra men kände sig inte säker där om Sverige skulle bli invaderat. Margot och mor lovade att gömma henne hos oss. Som tur var kom aldrig tyskarna och Margit kunde efter krigsslutet återvända till Norge. Familjen Karlsson flyttade fram till centrala Ödeshög i slutet på 40-talet och tog familjenamnet Forkelid. Av dessa var Leif min skolkamrat i småskolans första klass och senare i Gränna realskola Vi träffades senast 2013 på en skolträff. Kalle Ville har jag att tacka för min början i Gränna skola, då han med ett kraftuttryck fastställde: ”det är klart som....att Inge ska ta realen”.

Vi fortsätter nu bygatan cirka femtio meter framåt och står snart framför en handsmidd grind. Adressen är mitt livs viktigaste. Åby Västergård, Åby Gästgivaregård, Djerva- stället eller den vanligaste, Björknäs Ödeshög. Så heter nog platsen än idag. Fastigheten låg på vägens högra sida.och bestod av ett bostadshus med övervåning och en liten flygelbyggnad. På vägens vänstra sida låg Lillängen. Här fick arbetshästarna vila ut under natten efter långa arbetsdagar och här

skuttade kalvarna omkring. Till höger om ”vår tomt” låg slutet av åkrar och här tog en mycket stenig äng vid. Kallades mycket riktigt Stenängen. Söder om tomten rann en bäck och här låg ett skjul, tvättstugan. På andra sidan bäcken öppnade sig ett stort fält som kallades Djerva-lyckan. Fastigheten hade en gång i tiden ägts av skräddaren Djerv som hade haft sitt lilla skrädveri i den lilla flygelbyggnaden. Skräddaren dog 1937, vid en ålder av 89 år, och huset ärvdes av hans sonhustru Hulda Franzen (66). Lägenheten på andra våningen blev nu ledig för uthyrning och jag flyttade in som nyfödd tillsammans med mina föräldrar, plåtslagaren Karl Gustaf Lingvall (född 1909) och sömmerskan Signe Håkansson (född 1904). Lägenheten var omodern med dass på gården och avsaknad av el under de första åren. Min far lämnade oss sommaren 1941 för att aldrig komma tillbaka. Vad han lämnade efter sig var, förutom mor och mig, min syster Ann-Greth (6) som föddes i september 1941. Så var vi åter tre i familjen, som kämpade oss igenom de kalla krigsvintrarna, men som också njöt av de ljumma sommarnätterna med öppna fönster och doft av naturens alla blommor. Här kunde uppehållet bli flera hundra sidor eller fler av minnen men resan utefter bygatan får fortsätta.

Strax passerar vi en liten bäck och in i lövängar. Till höger ligger en kohage med ett kärr och som kallades Surehage eller Surrehage. Efter några hundra meter skymtar vi ett litet rött torp med en välordnad, tillhörande tomt. Detta ställe kallades Norgrens och innevånarna för Axel (70) Norgren, hustrun Matilda (78) Norgren och dottern Gerda (39) Norgren. Deras riktiga efternamn var emellertid Karlsson. Matilda kallade jag alltid för Mor-Mor. På våarna satt hon ute ibland insvept i filtar och med Axels vintermössa med nedfällade öronlappar på huvudet. Fördelen med henne var en påse karameller gömda i fällarna. Axel var en liten mager gubbe som hade arbetat färdigt på godset. Sin lilla täppa pysslade han fortfarande med och hans frodiga odlingar vittnade om kunskap och erfarenhet. Dottern Gerda var godmodig kvinna som stannat hemma för att ta hand om sin bägge åldrande föräldrar.

Så till det där med Norgren. År 1877 när Axel föddes bodde familjen på Åby Västergård och mamman i familjen hette Sofia Norgren och var född 1844. Kanske var Axels föräldrahem detsamma som han själv senare kom tillbaka till som vuxen. En tanke.

Nu går färden vidare och efter bara 20 meter går en smal stig upp till väster. Och strax uppenbaras en enkel stuga som kallades ”Skogen”. Här bodde samboparet Oskar Fallström (58) och Beda (53) Johansson samt deras gemensamma barn Arne (23) och Inga (18) (Ingeborg). Huset bestod av ett halvstort rum och ett mycket litet kök med vedspis. Oskar kommer jag ihåg liggande i soffan gurglande en sur rökpipa. Beda var en mager kvinna med få tänder kvar. Hon var pigg och alltid slagfärdig. När våren kom tog Oskar fram cykeln och med sina målarpenslar trampade han ut på Östgötaslätten för att rödfärga böndernas gårdar. På hösten kom han hem till en väntande plats på bränneriet. På eftermiddagen på sommarsöndagar gick mor ofta upp till Beda, och då följde jag och min syster oftast med. Hit kom också ett par från centrala ”bynn” (Ödeshög) cyklandes. Det var en dotter till Oskar och hennes man. Hon hette Sally (39) och han Filip Karlsson (61) och var stenhuggare. Han var stor, stark och mycket snäll. De vuxna satt i rummet och pratade, drack kaffe och spelade kort. De spelade om äran men höjde ibland insatsen till fem öre. Jag hade min tillflyktsort till Bedas kök. Här hade jag hittat en guldgruva. På ett litet bord låg idrottstidningar som sonen Arne hade köpt samt postorderkataloger som Beda skickat efter. En hette Åhlen-och Holm och en Oskar Ahren. Jag kan inte påstå att jag lärde mig läsa och räkna ur dessa ”böcker” men det gav mig en viss färdighet i dess ämnen. Mitt eget hem saknade böcker förutom en kokbok och en läkarbok t.o.m bokstaven m som i mjälte. Nu lämnar vi ”Backstugan” och ger oss ut på bygatan igen.

Här öppnar sig ett landskap som varken är äng eller skog men längst uppe i kanten skymtar nästa ställe, nämligen Hvilan. Här bodde den före detta livgrenadjären August Welin (82) med sin hustru Hulda (83) som var döv.

Efter avgång som knekt bodde paret här och August var brännmästare och gårdssnickare. Man kunde se paret komma längs bygatan, först han med stora tunga steg och med de stora händerna i kors på ryggen och några steg bakom den spröda frun. Torpet kunde hålla en ko, en gris och höns. När el-nät anlades längs bygatan omkring 1945 var detta torp sista utposten.

Nu börjar de stora skogarna. Bönderna på slätten hade här skogsskiften så det var många grindar att öppna och stänga vid färd här. En bonde, Magnusson från Backasand, hade ett skifte här som också hade litet betesmark. Han höll några mjölkkor här på sommaren, De sköttes av Edvard Andersson (40) och Karin (36) som två gånger om dagen passerade vårt hem för att mjölka korna för hand. Dessa två blev min mors närmaste vänner.

Vi närmar oss nu ännu ett torp utan el-ström och nästan självförsörjande. Här bodde och verkade torpare Robert Johansson (63) med sin hustru Ester (56). För att klara livets viktigaste måste de köpa kaffe, salt, mjöl, socker och fotogen om sådan fanns att tillgå. För kontakt med yttervärlden hade Robert en så kallad kristallmottagare, en uppfinning som utan ström kunde avlyssna etern. Om man var och hälsade på när klockan blev 12.00 kom Robert in och påbjöd absolut tystnad. Han satte sig i gungstolen och tog på sig hörlurarna. Efter en stund tog han av lurarna och berättade om Stalingrad, Berlin eller om andra platser där något hänt. Knapphet är väl ett ord som gällde hela bygatan.

Nu är det bara ett ställe kvar att besöka, så resan fortsätter på en avsmalnande väg kantad av tätare granskog. Så plötsligt öppnar sig landskapet och på en liten kulle ligger en gammal gård. Den har legat där sedan början av 1700-talet och har det vackra namnet Granliden. Här bor en enstöring, nämligen August Andersson (73), helt enkelt kallad August i Granliden. Han hade länge brukat jorden men nu är han pensionär och åkrarna hade vuxit igen. Säreget med August var att han ofta åkte till Medevi för att dricka "Brunn". Här betar nu ungdjur från Västergården. Eftersom min morbror Sten hade hand om dessa djur var jag flera gånger med honom hit upp och hälsade då på hos August. Han berättade då hur många fjärdingsväg det var att genom skogen för att nå Ödeshögs samhälle. Vid Granliden tar bygatan slut och vi kan ta oss tillbaka samma väg som vi kommit. Vi gör nu inte detta utan i fantasins tecken skjuter vi upp återresan till efter 1962 och följer vägen som August anvisade en gång för länge sedan. När vi närmar oss samhället och på Hembygdsgården ser vi ånyo de gamla ärevördiga husen från Granliden. År 1957 dog August, 83 år gammal och vid ungefär den här tiden köpte patron Orrenius, gården Granliden. Han och hans fru Anna-Lisa skänkte sedan flera av husen till Hembygdsföreningen i Ödeshög som tog väl vara på gåvan, flyttade husen till Hembygdsgården och uppförde dem igen. Numera fungerar några av dem som vandrarhem. Några stenkast och vi är på torget i Ödeshög igen och cirkeln är sluten.

När jag nu inför julen 2014 sitter 77 år gammal och tänker tillbaka på alla människorna vid "bygatan", förstår jag att många har gått runt hörnet, men de, tillsammans med den fina naturen, är för alltid förankrade i mitt sinne och minne och utgör mitt livs finaste "universitet".

Inge Håkansson, Bromölla